

Ушаг эдэбийятынын идея вэ бэдиин сэвийэсинин йүксэлиши уgrundа

(Зөвлөи инкичи сейифо)

Лакин бу һеккабда де бир негсан вардыр. Бурала де пачыб ушагалар Айдынын бу хасийэтларын бахмарык, кэмбө көлөр вэ ону четин өсөйлөткөн гуртарырдыр. һеккабда мүйбөн бир психологич материал бардыр. Лакин беле бир фшнал, сайыса дөрөчөдө төгрөк олуудугундан шэб-төн шэклени алып вэ һеккабда инсанды-рымчы көрүмүр.

Гылман Муслиевни «Дүшөрөк Водзашлары» алы һеккабдада ахын бир һиссан бэдиин ифадасы берилишиндыр. Гылманин бу өсөрилбө совет адамларынн көрдүбү иши дрямчыг гамет, бу ишлэри башлана азылар, бу вэ и дикор сөбөбө ону давам атыра бивилерлэсе, балга совет адамлар, кэмбө ени һасия ону давам өтдириб баша вурудыр. Муслиев бу идеяны ахын икэри бивилешидыр. Демек һаят давам элдр. Ночиб ишсапарын иши өтмө галыб көлдр. Чох төсөсүф ки, беле һеккабларынн азыр. Бу ахын һиссан ифадасы өзарг, Бактыяр Вабобозарын бир шеърин де кшсал катирмэ истрбирэм. Бу шеърин алы «Илк чыгырдыр». Лакин бу шеърин бир шырар ону үмүи абанкын озура вэ түрдөфий арусуназы асылы өлмэларг, бизи бүгүнкү шабартор һаггындакы төсөвүркүмү кэмбө өслэрө чөкөб апарыр. Муслиев:

«Шөһөр галгыр юхуади, дарызалар ачылыр» дейрилар, биз мүасир шөһөр лэвий, гэдир эсэрлэрин зөрд яны диварла һаэрламыш вэ дарызаларына элгр кү-фыллар вурудуш шэһэрларынн көмүкүчү габгына кэтиририк. Лакин бу шеър ахын бир нукумө кини кэстирик, бу шырар икэрө азылар. Шеърин асыб ишсы ашыадыкы дөрд сөтрө берилишиндыр.

Кет ай гылым, галбни хаш эдөмөтө багза сөн.
Ушагыт өмүрүдүн өп сөөнүн чагылар.
Ачылмыш чыгырларла бүкүн зөрсө кедирсэн.
Сабал сон ачачаган вэ йолларла илк чыгыр.

Вабобозарын өсэрлэринин бу идеяны ону керэ кэтирикэм ки, онун даяларанда сон дөрөчө чиди негсан вэ сөйхлэр вардыр вэ биз ону көмөк өтмөйлэйк. Онун өз арадычылыгында олап айры-айры ахын шырлардан мисал кэтирерөк онун өмүгү вэ ахын ифода һөрөмөк өтмөбө чыгырма-лыгыз.

Азербайчан ушаг эдэбийятынын бөдүк бир һиссанын төрчүмө эдэбийятын ташкыл азыр. Бу төрчүмөлэр сырасында рус эдэбийятында, гардан совет хагалары эдэбийятында вэ дүниа эдэбийятында нукумөлэр тардыр. Төрчүмөлэрин ахын охун-кысы вэ өсөрлөдө ифода олуна аделарын охучулары дөгру вэ дүрөст чатырыны-масы мүбүк мөөсөлөдүр. Мон ахын бир өсөрин төрчүмөсинин бээн гөйдэр эдэ-сейим. Муасир рус ушаг алыччыларынн сон дөрөчөдө мөшүр олап Гөйларын сөччиши һеккабларын Азербайчан дилина төрчүмө эллимиздик. Бу китаби көзлөк вэчипкиндө төрчүмөсин сон дөрөчө мөс-тэвийлэксэ вэ сөдгөксэ олдугу төвалы-тыны кадым. Әввалы, бурда гуру бир дил, бир протокол дил һакимдир. Ик-чипен, төрчүмөчи Э. Агаев вэ редактор Ч. Мөх-

мадов айры-айры сөзлэрин мөһасынын төр-чүкү өдөрөк, өсөрин идея долугулуна вэ бэдиин дөйрөнчө чох яны вуркушлар. Мөс-сөлө: русчада дейдилэн «А убийте?.. Та-сэлэ: их давно уже не!» Их сөвлэни в о-бушу иму и забросали семей» сөзлэри «Бас олдуруктөлэр, онлар артыг чохкан йох иди. Онларын һамасыны бир хөндөк-дө басырмышылар» дейлэ берилишиндыр. Бир һалда ки, өсөрин оригиналында мө-литтарын үмүи калафла түздөлдөгүндө вэ устлэрино төриг төкүлдүндөни дамы-шылар, мөзүмдүр ки, олдурын басы-рылмасы. Йо'ин онлар һөрөст көстөр-мөсн һаггынакы сөзлэр төрчүмөчи төрө-финин уйдурамаш вэ мүдэлифин фикри төһрип эллимиздик. Идөксэ төрчүмөчө Мохнатый нос—түкэлэри пырлашмыш ит, сөрай дидя—сары кини, итаны—алт тумай, крэдло—дөндө дейбөрилар. Савазылар башына олап алыгчә көмөр-кала—йо'ин дөксөп сөзү һөдөксэ төрчүмө-чин төрөфиниз самаварын алына көчүрдүрөк вэ солдугу дейлэ төрчүмө олдуруч.

Умуи эдэбийятында олдуру кини ушаг эдэбийятында да дил мөсәлэси мүһүм бир ертүтүр. Илмичларында чох заман бу мөсәлэни уундулар. Бир төрөфин ушаг-ларымалын ахын баша дүшө бөлмөдө-лөр: ханним, һөшнө, азад, һүн вэ саыр бу кили сөзлэри ишдэлэр. О бири төрөфин конкрет бу мө'на ифода өтмөбүн вэ сон дөрөчөдө мөчәрөд вэ стандартла-мыш фикрлэр ифода элдр сөзлэр, чүмөл-лөр, төһбөлэр ишләтмөкхөл өз чөкир-лөр. Бэ'эн бу сөзлөр: һүн, камак, мө'на, ишдан, дөла вэ сапра о гөдөр өрнөк ишдэ-лилар ки, булар сүрдүлүш бир ошү ки-ми өз дөйрөнин итирилэр: «Дөмир голду, шыр бөлөкн баһаларлар». «Чичәс ачан мө'на күдэлэр», «һур сымч яны мө'на», «мө'на багы», «мө'наларын өфсунэ», «Кэ-малын сөһэри» вэ саыр вэ кили сөзлэрин эдэбийятында гаршыга кини дарымасы мүһүк, чиди бир төһүкүлөр вэ бутун-ла мөбаризә апаралыгыбыг. Биз баягы тэ-вирлэр, үзэриллэ шыр эһимети дүзүм-ли, һазыр көтүрүлүшү вэ чох заман да еришлэ голымышын төһбөл вэ ифадэлэри кэскин төнгид атышына түгүмэйлиг. Биз алыччыларымында бир дөфләкс дөмөйлүк ки, бозәк-дүзөк илэ һөгиги һөлт кәзалли-фин арасында, сөнөк кәзаллифин арасында чох бөйүк бир мөсәфә вардыр.

Кэским өзүн күдэлэрины,
Өнүб күзүн рүхсарыны
Дөлим: сана вурудулуш.
Көз леди ки, шыр олап,
Сөнэ бу шөһ дәмасыны
Бир шялэ долудурушам.

Бу кили азыларын бэдиин аралычы-лыга, шөир аралычылыгына дөхла йох-хур. Чүшкә бурда фикир йоххур. Бурда йөһшө галыбдан чыкыш мисрлар вардыр. Бу ишрлардан бүкүнүкү һөкят тө-ралаты, өтри дейлэ, көһнө шөрт шеърини нафталан иди колдр. Бир шыр шырин, ахын шырлар язымыш Ислам Сөфәрин йолдан о дөрөчөдө чатыр ки, шөһрларын бириндө беле азыр:

Бүтүн кәт адым чөллөрө чүмдү,
Элэ биз сонлар көллөрө чүмдү.
Бурда бир йүдүл гоймак даимидыр.
Ени һөкят төһэри үчүн сонларын га-на-налар бүкүн гөийбөн йрмәк.

Төрчүмөчл дүниа вазифалар бөйүкдүр. Биз ала бир өсөйлөт арталыгыбыг ки, кешин охукү күтүлэри һаһа артыг, һаһа

ахында вэ һаһа да һисс олупачаг бир дөрөчөдә эдэбийятымызын үзэриндө чымыл вэ сайыг мө'наын контролдөр өтислар вэ алыччыларымыз бу күтүлэлэрин тәләб вэ арзуларына диггөдә гулаг асыллар.

Биз комсомол вэ пионер төһкилалтары илэ чымыл олагә сахлаамыздыр. Ушаг эдэбийятынын йүксәлишин уgrundа мүбаризәдә ошларин ахын көмөшин көрмәк-лиш.

Илмичларымыз һаяты ахын өйрөнмө-лп, һаггында адылаары адамларын мөһ-шатны, ишнө ахындан бөлөк олмадылар. Биз тэ-тэ охукү конфэрэнслэри чатырб өсөрлэрини музакир өтмәк вэ охучу-ларымызнын фикрларынн һесәба алмалы-дыр. Маариф Назарийни ушагларымызнын һансы китаблары һаһа чох охуудларыны, һансы мөнаурла һаһа артыг иррагәлан-дыларыны, һансы жанрлык китабларә һаһа чох рөгөбт көстөрдикларынн һесәба аламак үчүн мүйбөн адамлар айырмакы вэ бу иши чиди, алын әсәслэр үзэриндә түрмәлдидыр. Ушаг вэ Көчлөр эдэбийя-вы Назарийтанын бурадангы китаблар мөтбуатымызын вэ бирчини ирөбәт «Әд-быйет гөзетин», «Азербайчан көчлөри», «Азербайчан мүдәлиши» вэ «Азәр-байчан пионер» гөзетини диггөт мөр-кәзилдә турмалыдыр.

Мөсәла ушаг вэ көчлөр ишрийятла-рынын, пионер гөзетинин, маариф систе-мәндек ушаг төрбибө алырынн ишнин өйрөнмөк үчүн хүсусән адамак көрдөрмә-лийик. Бу адылар ишдә алычлар вэ олмадылар. Илмичлар Иттифакы вэ Азәр-байчан комсомол төһкилалтары тәһбә вэ йә төһтирләр заманы мүдәлишлэрини мү-хтәлиф йыгычачаларынн кеширәкә, орал ушаг эдэбийяты мөсәлалары һаггында фик-рләр өйрөмләни, музакирлар апармалы-дыр. Мирзә Фәтәли, Сабир кини алыччы-ларымыз, Мәккәдзар, 26-ләр кини иштибә-гһөрмәндэри, гоча мүдәлишлэрини, әкәк гөһрмәндэри һаггында биограф-сы бэдиин өсэрлэр арталымыг Нәһийб, коммунистич бөйүк тискилеләри һаггында, ағачә вэ республикамызда кәдән гу-ручулуш ишләр һаггында — Минкәшөр, Дашкәсан, Сумгайит, дөндө нефт мө'на-лэри вэ шырлө һөр адымыш өсэрлэр аралымында һал олмадылар.

Йошкәлар Иттифакынн ушаг эдэбийя-ты бөлмәси өз ишнин тамамилә енидн турмалыдыр. Тематич төһрларла йөк вөр-көмк үчүн вэ ушагалар даым олап мүх-тәлиф йазары өсэрләр артамк үчүн бу бөлмә алыччыларымызын аралычылыг ялыларын илэ таныш олмалы вэ онлары мүйбөн иштигамәтә, бу алыччыларын тәл-ләт, арзу вэ бөзүргәларындан асылы оларга планшайрмалыдыр. Ушаг эдэ-бийятынын хүсусәнә зөһф олдугу драма-турки саһәсиндә вэ ағачә да һөсп вэ шөир саһәсиндә өнү өсэрлэрин аралыкы үчүн Илмичлар Иттифакы Азербайчан ком-сомолчүи Маркәли Бөхитоса вэ Азәрбай-чан Маариф Назарийни илэ биринкдә мү-сабигалар ә'лән атышы вэ бу мүсабигаларын реал төһмәк йөрмәсини бу то'ми элмә-диллэрлэр. Элм фаһтастик вэ сәркүзәнтли өсэрлэрин аралыкы шинин «Пионер» жур-налы, Ушаг вэ Көчлөр эдэбийяты Пи-нерийты өз өһисәнә көтүрбө Илмичлар Ит-тифакы вэ биринкдә бу өсэрлэрин аралы-кы үчүн конкрет тәдбирләр көрмәлидыр. Ушаг эдэбийяты саһәсиндә тонгид чар-дәлдилары үчүн тә вэ тө'сиран тәдбирләр көрүмәлидыр.

